

Мирон Капраль

## МІСТА ІСТОРИЧНОЇ ЖИДАЧІВЩИНИ (ДО 1600 Р.)

Міська проблематика українських земель, що входили Польського королівства досліджувалася активно протягом останнього століття. Але конкретного дослідження про міста, що функціонували на історичній Жидачівщині, не проведено. На кінець XVI ст. у Жидачівському повіті нараховувалось 8 міст<sup>1</sup> з маґдебурзьким правом<sup>2</sup>. Тільки три з них виникли як міські поселення до середини XV ст. (Жидачів (1393), Долина (1418), Ходорів (1436)), а всі інші ведуть свій початок у наступному столітті: Журів (1510), Соколів (1511), Журавно (1516), Монастирець (1530), Розділ (1569)<sup>3</sup>.

Історичний центр регіону-волості – Зудечів – що виник, очевидно, вже у X–XI ст. і знаходився через річку Стрий в інтенсивному економічному контакті з недалеким центром Галицького, потім Галицько-Волинського князівства – Галичем. Після падіння держави у середині XIV ст. та втратою Галичем столичних функцій, занепадає й значення Зудеча. Хоч з 1393 р. він став центром окремого володіння

волості-князівства<sup>4</sup>, але політичні та економічні обставини виявилися складними для успішного розвитку міста та регіону загалом.

Зупинимось детальніше на локаційному привілеї Жидачеву, виданому королем Владиславом Яґайла 24 лютого 1393 р. з наданням місту маґдебурзького права. Володар проводив політику, що полягала у покращенні економічного становища міста та його жителів, які отримували автономію у судовій, економічній ділянках, що врешті приводило до збільшення прибутків як володаря, так і його підданих. Очевидно, що цю політику започаткували ще за часів володарів Галицько-Волинської держави наприкінці XIII – в першій половині XIV ст., коли можна з певністю ствердити, що маґдебурзьким правом володіли Львів, Перемишль, Володимир-Волинський, Сянок<sup>5</sup>. Все більш переконливими виглядають гіпотези про локації в княжому часі Ярослава<sup>6</sup> та Ряшева (локація якого польськими дослідниками відноситься до часу близько 1315 р.)<sup>7</sup>. Загалом,

<sup>1</sup> Александр Яблоновський пише тільки про сім міст у Жидачівському повіті станом на 1578 р., опускаючи Журів (Jablonowski A. Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. – Т. 7, cz. 2: Ziemie ruski. Ruś Czerwona // Źródła dziejowe. – Warszawa, 1903. – Т. XVIII, cz. 2. – S. 81, 200), хоч це містечко фігурує у списках шосового податку 1565 р., сплаченого міщанами Жидачівського повіту, див.: Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (далі – AGAD), ASK, I, ks. 19, k. 340.

<sup>2</sup> У цей перелік не увійшли Стрілища (пізніше – Нові Стрілища), що отримали маґдебурзьке право у 1417 р., див.: Materiały archiwalne, wyjęte głównie z Metryki litewskiej od 1348 do 1607 r. / Wyd. A. Prochaska – Lwów, 1890. – Nr. 35. З 1552 р. це місто та навколишні села включені до складу Львівського повіту: AGAD, ASK, I, ks. 19, k. 174v (1552); Źródła dziejowe. – Warszawa, 1902. – Т. XVIII, cz. 1. – S. 62 (1578).

<sup>3</sup> У дужках рік надання маґдебурзького права або першої згадки в документах зі статусом міста (приклад Роздола).

<sup>4</sup> Див. детальніше: Войтович Л. Жидачівське князівство // Іван Виговський: збірник статей наукової конференції, присвяченої 350-літтю Конотопської битви / [упор. С. Ревуцький]. – Львів, 2010. – С. 40–44; Папа І. Жидачівське князівство (1393–1442) і Гедиміновичі: спірні питання історії // Фортеця: збірник заповідника “Тустань”. – Львів, 2012. – Кн. 2. – С. 177–184.

<sup>5</sup> Див.: Грушевський М. Історія України-Руси. – К., 1993. – Т. 5. – С. 224–228; Fenczak A. Lwów i Przemysł. Z rozważań nad fazami rozwojowymi procesów wprowadzenia prawa niemieckiego w ośrodkach Rusi Halicko-Włodzimierskiej w XIII i XIV wieku // Rocznik Przemyski. – 1997. – Т. 33, z. 2. – S. 57–66; Капраль М. Привілей 1356 р. як повторне надання маґдебурзького права для міста Львова // Львів: місто, суспільство, культура. Т. 3 / Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск. – Львів, 1999. – С. 11–21.

<sup>6</sup> Rychlik I. Kościół kolegiaty Wszystkich Świętych w Jarosławiu. – Jarosław, 1930. – S. 39. Протилежна точку зору див.: Przywilej lokacyjny miasta Jarosława z 1375 roku / Opr. J. Kus. – Jarosław, 1995. – S. 8.

<sup>7</sup> Dybek E. Lokacje na prawie niemieckim na ziemi Przemyskiej w latach 1354–1434. – Lublin, 2004. – S. 35; Malczewski J. Miasta między Wisłoką a Sanem do początku XVI w.: powstanie, zagospodarowanie, układy przestrzenne. – Rzeszów, 2006. – S. 88.

станом на 1400 р. у західноукраїнських землях, що входили до складу номінального Руського королівства, поєднаного персональною унією з Польською короною, міське маґдебурзьке право отримало 37 міст<sup>8</sup>.

Оцінюючи політичні обставини на час надання маґдебурзького права, слід сказати, що, на думку Леонтія Войтовича, до 1390 р. Жидачів та сусідні землі утримувались проугорських тенденцій, залишаючись прихильними до князя Володислава Опольського<sup>9</sup>. Отже, надання 1393 р. Жидачеву маґдебурзького права мало утвердити польські порядки на цих теренах.

За документом Владислава II від 1393 р. Жидачеву надавалося маґдебурзьке право зі скасуванням всіх польських чи руських прав та порядків. Треба сказати, що таке положення було загальним та повторювалося в багатьох привілеях без огляду, чи це було першим наданням, чи повторним. Взірцем правових норм для Жидачева став Львів, на який орієнтувалися при наданнях і для інших міст. Наприклад, Перемишль також у 1389 р. отримав маґдебурзьке надання за львівським взірцем<sup>10</sup>. Певною особливістю жидачівського надання в правовій ділянці була апеляція саме до львівського суду. Хоча таким правом апеляції Львів формально заволодів тільки у 1444 р., але неофіційно ним міг користуватися ще й у XIV ст., як столичне місто.

З юридичних прерогатив чітко виписувались виключні права війта на юрисдикцію над жидачівськими міщанами у всіх справах цивільного та кримінального характеру (щодо

«злодійства, поранення, вбивства, підпалу, фальшування боргових квитів та в будь-яких інших справах»). Від його вироків міщани могли апелювати або до короля, або до старости руських земель. Також у випадку виявлення порушників цього надання, то дві третини вартості конфіскованого товарів мали бути направлені у королівську скарбницю чи місцевому старості.

З економічних надань очевидно найважливішим було надання 60 франконських ланів, які стали господарською округою міста. Порівняно з іншими містами, то Жидачів не отримав найбільше: Львів отримав 100 франконських ланів, стільки ж ланів мали Перемишль, Ярослав<sup>11</sup>, Коломия та інші міста. На чотирьох ланах міщани отримали право вільно випасати худобу, а ще на двох ланах випасувалась місцева католицька парохія. Останній пункт був необхідний польським володарям краю для того, щоб підтримати іноземний колонізаційний елемент у руському (українському) краї. Вже у 1387 р. Владислав II надав село Рогізно Жидачівського повіту костелові Діви Марії у місті Жидачеві<sup>12</sup>, а 1415 р. Свидригайло подарував священику (ректору) костелу св. Діви Марії у місті Жидачеві землю на передмісті вздовж річки Стрий з 20 передміщанами на ній та з усіма їхніми чиншами і прибутками<sup>13</sup>. Південна частина Руського королівства, пізніше Руського воєводства особливо важко піддавалася на польську колонізацію, що було помітно і в пізніші часи, у XVI–XVII ст.<sup>14</sup> Очевидно, що русини (українці) входили до

<sup>8</sup> Див.: Horn M. Miejski ruch osadniczy na Rusi Czerwonej do końca XV w. // *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*. – Poznań, 1974. – T. 35. – S. 49-74; Kaminska K. Lokacje miast na prawie magdeburskim na ziemiach polskich do 1370 r. (Studium historyczno-prawne). – Toruń, 1990. – S. 106-108; Гошко Т. Нариси з історії маґдебурзького права в Україні XIV – поч. XVII ст. – Львів, 2002. – С. 128; Кобилецький М. Маґдебурзьке право в Україні. – Львів, 2008. – С. 133-139; Werdt C. von. Stadt und Gemeindebildung in Ruthenien: Okzidentalisation der Ukraine und Weissrusslands im Spätmittelalter und in der Frühen Neuzeit. – Wiesbaden, 2006. – S. 54-60. Анджей Янечек вважає, що на 1400 р. на руських землях Польського королівства існувало «не менш, ніж 32 міста»: Janeczek A. Miasta prywatne na Rusi Koronnej do końca XV wieku // *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*. – Poznań; Warszawa, 2016. – T. 77. – S. 145.

<sup>9</sup> Войтович Л. Жидачівське князівство // Іван Виговський: збірник статей наукової конференції, присвяченої 350-літтю Конотопської битви / [упор. С. Ревуцький]. – Львів, 2010. – С. 40-44.

<sup>10</sup> Akta Grodzkie i Ziemskie. – Lwów, 1875. – T. V. – S. 23-25.

<sup>11</sup> Ibid. – Lwów, 1878. – T. VII. – S. 19-21.

<sup>12</sup> Ibid. – Lwów, 1870. – T. II. – S. 27-29.

<sup>13</sup> Ibid. – S. 65.

<sup>14</sup> Janeczek A. Polska ekspansja osadnicza w ziemi lwowskiej w XIV–XVI w. // *Przegląd Historyczny*. – Warszawa, 1978. – T. 69. – Z. 4. – S. 597-622.

управління містом нарівні з католиками (поляками та німцями), адже останніх у місті було небагато.

З інших економічних надань слід згадати про право проводити щотижневий торг у Жидачеві у суботні дні, на який могли вільно привозити товари будь-які купці, як місцеві, так і чужоземні («незалежно від стану та гідності, матимуть кожної суботи, як згадано, повну та всіляку можливість вільно купувати та продавати товари та їхні купецькі речі будь-якого виду чи ґатунку»). Також місто подбало про свою монополію в навколишній окрузі, попросивши вписати до привілею заборону влаштовувати на відстані однієї милі шинки, ремісничі майстерні чи купецькі ятки. Це було зроблено, щоб уникнути можливої конкуренції як з боку шляхетських власників оточуючих сіл, так і приїжджих купців.

\*\*\*

Центром південного регіону Жидачівського повіту стала Долина з великим комплексом королівських або державних маєтків Долинського староства. Всі села розміщалися компактним масивом у басейні та на берегах річок Свічі та Чечви. Долина як місто — центр солевидобутку відома з давніх часів. Перша згадка про заснування міста припадає на початок XV ст., коли 1418 р. король Владислав II Ягайло надав посаду війта в Долині Михайлові Лучку (Michael Łączka) з правом заснувати місто на німецькому праві<sup>15</sup>. Януш Шишка на підставі одного документа з 1404 р. зі згадкою про Михайла, війта з Долини<sup>16</sup>, робить висно-

вок про існування вже у той час локаційного міста, або громади на маґдебурзькому праві<sup>17</sup>. Проте у привілеї 1418 р. чітко говориться про перетворення села у місто («villam Dolina in civitatem transformamus»)<sup>18</sup>.

Короткий період у другій половині XV ст. місто відносилось до Стрийського повіту<sup>19</sup>. Втім, на початку XVI ст. Долина фігурує у реєстрах поборового податку за 1510 та 1512 рр. як міське поселення Жидачівського повіту<sup>20</sup>. 24 квітня 1525 р. вона отримала повторний королівський привілей на локацію з наданням маґдебурзького права<sup>21</sup>. Як і деякі інші міста Жидачівського повіту вона добула право на два щорічні ярмарки: на свята Стрітєння (*Purificatio BMV*) та Відвідання Пречистої Діви Марії (*Visitatio BMV*), а тижневі торги — по понеділках.

Жидачів та Долина були єдиними інвестиціями державної королівської влади в розвиток сітки міст Жидачівського повіту. Всі інші заснування міст виявилися шляхетськими ініціативами. Ходорів (Ходорівстав) став третім міським центром, після Жидачева та Долини, що добився отримання міських прав. Це сталося 26 січня 1436 р., коли власник тодішнього села Дмитро з Ходорівставу домігся у молодого короля Владислава III Варненчика привілею на локацію міста на маґдебурзькому праві<sup>22</sup>. Міський ярмарок встановлювався на католицьке свято Божого Тіла у літі, а тижневі торги — по вівторках. Цікаво, що у податкових реєстрах початку XVI ст. місто не згадується, за винятком списків чопового по-

<sup>15</sup> Описи королівщин в руських землях XVI віку. Люстрації земель Перемиської й Сяноцької // Жерела до історії України-Руси / Упор. М. Грушевський. — Львів, 1897. — С. 66–67; Kaindl R. Beiträge zur Geschichte des deutschen Rechtes in Galizien // Archiv für österreichische Geschichte. — Wien, 1910. — Bd. 100. — S. 441 (nr. 661). Пор. короткі виклади історії міста: Piestrak F. Szkic monograficzny salin Dolińskich. — Lwów, 1907; Kostrowiecka J. Z przeszłości Doliny. — Dolina, 1936.

<sup>16</sup> Zbiór dokumentów małopolskich / Wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś. — Wrocław etc., 1974. — Cz. 5. — S. 31–32. — Nr 1172.

<sup>17</sup> Szyszka J. Formowanie i organizacja dóbr monarszych w ziemi lwowskiej od połowy XIV do początku XVI wieku. — Kraków, 2016. — S. 145.

<sup>18</sup> Описи королівщин в руських землях XVI віку. Люстрації земель Перемиської й Сяноцької. — С. 67.

<sup>19</sup> Matricularum Regni Poloniae summarium / Wyd. T. Wierzbowski. — Warszawa, 1905. — T. 1. — N 1359.

<sup>20</sup> AGAD, ASK, I, ks. 20, k. 201v. (1510); 490v. (1512). Згідно з останнім записом, місто не сплатило податку, оскільки було спалено татарами (crematum per Tartaros).

<sup>21</sup> AGAD. MK, ks. 38, k. 297.

<sup>22</sup> Каталог пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові: 1233–1799 / Упор. О. Купчинський, Е. Ружицький. — К., 1972. — № 390 (підтвердження локаційного документу від 20 жовтня 1524 р.). Положення цього надання див. також: Калинець Л. Місто над ставом [Ходорів]. — Львів, 1997. — С. 10–11.

датку 1526 р.<sup>23</sup> Причиною могло бути бажання власника Ходорова уникнути оподаткування через знищення міста внаслідок частих, особливо у той час, нападів татарських або молдавських військ<sup>24</sup>.

На початку XVI ст. багаті місцеві шляхетські родини спромоглися на розбудову кількох міст на території історичної Жидачівщини. 12 березня 1510 р. король Сигізмунд I на прохання шляхетного Михайла Диниловича переніс село Дзуров (Журів) у Жидачівському повіті на німецьке право та дозволив локувати містечко (*opidum*)<sup>25</sup>. Територія міста мала збігатися з попередніми межами села, але усувалися всі польські чи руські права або звичаї, встановлювалася судова автономія міщан на чолі з війтом. В економічній ділянці містечко могло проводити тижневі торги по суботам з правом вільної торгівлі приїжджих та місцевих мешканців та купців.

Наступного 1511 р. з королівської канцелярії вийшов інший локаційний привілей на заснування нового містечка, що спочатку носило назву Дідушичі, а після 1520 р. – Соколів.<sup>26</sup> Нове містечко стало природнім центром компактного майнового ключа шляхетської родини Дідушицьких, що розташовувалися вздовж середньої течії річки Свічі. Зрозуміло, що ініціатором видання документу та заснування нового міста став представник Дідушицьких – Іван. Основні положення грамоти нагадують подібні в привілеї для Журова, але є кілька від-

мінностей. Містечко засновувалося біля села Дідушичі, а не на місці попереднього сільського поселення. Судова адміністрація очолювалася не війтом, а – солтисом (*scultetus*). До тижневих торгів по четвергах Дідушичі (Соколів) отримали також ярмарок восени на католицьке свято Михайла (29 жовтня).

Монастирець став містом з маґдебурзьким правом за привілеєм від 25 лютого 1530 р.<sup>27</sup> Дозвіл короля на побудову міста біля свого села Монастир отримав дідич Журавна, шляхетний Станіслав Журавінський (Жоравінський). Положення грамоти вигідніше відрізнялися від попереднього надання на заснування Соколова. Король звільняв міщан новозаснованого міста від сплати усіх податків на 12 років, за винятком чопового (шинкування алкогольних напоїв). Локаційний процес протікав не цілком гладко, коли у реєстрі поборового податку 1552 р. Монастирець фігурує серед сільських поселень Жидачівського повіту з 10 кметями та одним млином<sup>28</sup>. Втім вже під час сплати шосового податку Монастирець внесений до категорії міст з мізерною сплатою 2 зл. податку<sup>29</sup>.

За припущеннями місцевих дослідників, Журавно володіло правами міста раніше, ніж отримало статус маґдебурзького міста<sup>30</sup>. Перша згадка про місто як «*oppidum*» датується 1516 р. у одному з податкових реєстрів<sup>31</sup>. Надання маґдебурзьких прав Журавну 26 січня 1563 р.<sup>32</sup> було, очевидно, повторним наданням, оскільки не зберігся попередній привілей. Ініціаторами

<sup>23</sup> Janeczek A. Miasta prywatne na Rusi Koronnej do końca XV wieku // Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych. – Poznań; Warszawa, 2016. – T. 77. – S. 171.

<sup>24</sup> Про татарські напади на українські та польські землі у раньомодерний час детальніше див.: Horn M. Skutki ekonomiczne najazdów tatarskich z lat 1605–1633 na Ruś Czerwoną. – Warszawa, 1964; Дашкевич Я. Ясир з України (XV – перша половина XVII ст.) як історико-демографічна проблема // Український археографічний щорічник. – К., 1993. – Т. 2. – С. 40–47.

<sup>25</sup> Ibid. МК, ks. 23, s. 839–840. Див. також: Кісь Я. Виникнення і розташування міст на території Руського і Белзького воєводств від XIV до середини XVII ст. // Архіви України. – К., 1968. – № 1. – С. 39.

<sup>26</sup> Ibid. МК, ks. 25, s. 33–34.

<sup>27</sup> Ibid. МК, ks. 44, s. 399. Див. також: Szczygieł R. Lokacje miast w Polsce XVI wieku. – Lublin 1989. – S. 271–272. Маврицій Горн плуває локацію Монастирця Жидачівського повіту з локацією у 1563 р. Монастиря (Тадані) Львівської землі, див.: Horn M. Miejski ruch osadniczy na Rusi Czerwonej w latach 1501–1648 // Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. – Ser. A. Historia: t. 13. – Opole, 1975. – S. 40–41.

<sup>28</sup> Ibid. ASK, ks. 19, k. 196v.

<sup>29</sup> Ibid. K. 238.

<sup>30</sup> Ягнищак В. Герб і Хоругва Журавна // Галицька брама. – Львів, 1996. – № 13 (березень). – С. 3.

<sup>31</sup> Szczygieł R. Lokacje miast w Polsce XVI wieku. – Lublin 1989. – S. 277. Тут же віднотовано згадки про Журавно і в подальших податкових реєстрах 1526, 1530, 1538, 1541 рр., що безсумнівно вказували на його статус як міста.

<sup>32</sup> AGAD. МК, ks. 97, k. 34.

видання локаційного привілею у 1563 р. стали брати Себастьян та Франциск Журавінські. Цікаво, що одночасно цими багатими шляхтичами були локовані два містечка у Львівській землі: Яричів та Княгиничі, документи про які були внесені до книг Метрики Коронної у Варшаві одночасно. У Журавні встановлювалися два ярмарки: літом на свято Зіслання Святого Духа та восени на свято Різдва Пречистої Діви Марії (8 вересня), а також тижневі торги – по вівторках (подібно як у Ходорові). Як і в Монастирці, міщани та жителі Журавна звільнялися від сплати податків на 12 років.

Найсуперечливішим виявилось заснування Роздола шляхтичем Матієм Чернейовським наприкінці 60-х рр. XVI ст.<sup>33</sup> У Львівській землі мала проводитися люстрація королівських земель і королівські урядовці у 1569 р. виявили на королівських державних землях (йшлося про ліси) появу нового містечка. Львівський староста Миколай Гербурт з Фульштина подав на власника Роздола до королівського суду, вимагаючи повернення ним збитків до королівської скарбниці на суму, пораховану «до 20 тис. злотих»<sup>34</sup>. Урядники з боку львівського староости на засіданні королівського асесорського суду у 1571 р. мотивували цю суму зменшенням прибутків від платні за вруб в королівські ліси, «жировищизни» та інших податків й повинностей, належних з державних земель. Королівський суд вирішив, що докази оскаржуючої сторони виявилися недостатні, і звільнив Чернейовського від усіх закидів староости. Справа ще протягнулася п'ять років, поки новий король Стефан Баторій не підтвердив 17 серпня 1576 р. цей судовий вирок, залишивши таким чином Роздол за Чернейовським. Це рішення стало відправною точкою для існування міста, хоч судова справа могла ще довго тривати. Місто Розділ фігурує у реєстрах поборового

податку у 1578 р. Далі Розділ успішно розвивався, особливо, коли потрапив у власність до магнатської родини Жевуських у XVII ст., хоч отримав формально маґдебурзьке право тільки 5 січня 1745 р.

\*\*\*

Як можна оцінити міську сітку Жидачівщини у XIV-XVI ст., яка була досить рідкою, у порівнянні не тільки з іншими повітами Львівської землі, а навіть з сусіднім Галицьким повітом? На мою думку, відповідь на це питання може дати довгий ряд орендних документів, що підписувався польськими королями щодо Жидачівщини, почавши з XV ст. Першим документом з цього ряду стала грамота Владислава Ягайла від 16 серпня 1431 р. дарування Жидачівського повіту з містом Долина та селом Городище із записом на них 1 тис. гривень мазовецькому князю Земовиту Земовитовичу<sup>35</sup>. Такий щедрий дар став винагородою королівському васалу за участь у війні з попереднім власником Жидачівського уділу князем Свидригайлом Ольгердовичем.

Земовит помер у 1442 р. без чоловічого спадкоємця, Жидачівський уділ перейшов до прямих коронних володінь, але фінансові питання не були вирішені. Син Ягайла Казимир IV видав краківському каштеляну та старості Яну з Чижова грамоту від 31 жовтня 1456 р., за якою він записав 1 тис. гривень на Жидачеві з селами<sup>36</sup>. До видання цього документу Ян з Чижова у 1448 р. отримав номінацію на посаду жидачівського старости<sup>37</sup>. Через сім років у 1463 р. король записав вже 1 тис. угорських злотих на Жидачеві та Долині з селами та жупами потужному магнату Анджею Одровонжу, руському воеводі та львівському старості<sup>38</sup>.

Видатки королівського двору на війни та адміністративні витрати зростають, а Жидачів та Долина з навколишніми королівщинами

<sup>33</sup> Про Розділ детально написав: Войтович Л. Розділ: столиця "Української Швейцарії" на Дністрі // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип. 9. – Дрогобич, 2005. – С. 234–256.

<sup>34</sup> Каталог пергаментних документів... – № 662. Обляту в книги Метрики Коронної див.: AGAD. MK, ks. 115, k. 72v-73v.

<sup>35</sup> AGAD. MK, ks. 10, k. 5. Перест: *Matricularum Regni Poloniae summarium* / Wyd. T. Wierzbowski. – Warszawa, 1905. – Т. 1. – N 57 (Supplement)

<sup>36</sup> Ibid. MK, ks. 11, k. 253, 318. Перест: *Matricularum Regni Poloniae summarium*. – Т. 1. – N 366.

<sup>37</sup> *Urządnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku (ziemie halicka, lwowska, przemyska, sanocka): Spisy / Opr. K. Przyboś. – Wrocław etc., 1987. – S. 182.*

<sup>38</sup> Ibid. MK, ks. 11, k. 400-401. Перест: *Matricularum Regni Poloniae summarium*. – Т. 1. – N 638.

швидко стають обкладеними новими поважними сумами. У 1471 р. Казимир IV до попередніх сум додав ще 1100 угорських золотих, записаних вже іншому королівському фавориту краківському воєводі Яну з Пильчі. Він також пообіцяв польському магнату, що у випадку неповернення 4063 угорських золотих, виданих його сину Казимиру на похід в Угорщину, він надасть ввід у державу (*tenuta*) Жидачів на цю суму<sup>39</sup>. Причому на повернення суми король встановив нереальний термін – рік. Зрозуміло, що монарх не зміг знайти таку значну суму, тому виходом з ситуації став пошук нових власників боргу, що сплачували попередні заборгованості.

З кінця XV ст. і упродовж першої половини XVI ст. Жидачів, Долина та навколишні села переходять в орендні відносини до родини Паневських, які на довгі роки стали кредиторами короля, а Жидачів, Долина з іншими королівськими маєтками сприймали як свою власність. Спочатку посаду старости займав Фелікс з Панева упродовж 1476–1488 рр. А після смерті цю посаду одночасно стали займати з 9 січня 1495 р. п'ять його синів: Аукт, Ян, Єжи, Якуб та Вацлав<sup>40</sup>. Ще у 1544 р. Єжи з Панева та його племінник Мельхіор вказані як жидачівські старости, яким король подарував доживотне право щодо Жидачівського замку з селами та митом у Долині<sup>41</sup>. Дійшло до того, що королівські міста та маєтки записуються як віно. Так, згаданий Єжи з Панева у 1545 р. отримав королівський дозвіл на запису віно своїй дружині Анні з Фульштина «своїх» часток у Жидачівському замку та інших селах повіту<sup>42</sup>. Жидачівські євреї отримують з ласки короля шляхтичів, переважно заслужених вояків, що на законних підставах стягують з них королівські чинші. Зрозуміло, при такій

оренді податків траплялися зловживання, які не могли покращити матеріального становища єврейського населення.

Отже, при помітній слабкості королівської влади, як політичної, так і економічної, Жидачівський повіт не міг успішно розвиватися. Форма оренди міст, замків, жуп, інших маєтків на користь шляхти як приватних осіб, що одночасно займали посади жидачівського старости, негативно позначалася на розвитку регіону. Міська сітка Жидачівського повіту слабо розвивалася, у порівнянні з сусідніми повітами, наприклад Галицьким. Інвестицій не вистачало не тільки у королівській адміністрації, але й місцевих шляхтичів, які не дорівнювалися своїми прибутками та впливами польських магнатів. Про такий сумний стан додатково засвідчив унікальний документ про королівський дозвіл у 1504 р. чеському інженеру Яну з Ганчкової Гори під час його перебування у Жидачеві на право пошуку мінералів будь-де у королівстві<sup>43</sup>. Чеський підприємець міг безперешкодно розшукувати копальни золота, срібла, міді, олова за звичаями та правилами, прийнятими у Чехії та Угорщині. Втім ніяких результатів його експедиції ми не знаходимо, що й зрозуміло: прогресивні модерні промисли та технології не могли розвинутися у регіоні з консервативним політичним устроєм.

Станом на другу половину XVI ст. Жидачівський повіт займав останні місця серед інших повітів регіону за кількістю міських поселень, їхньої густиною на площу, щодо числа будинків, кількості жителів та інших демографічних показників<sup>44</sup>. Александер Яблоновський на підставі даних шосового податку 1578 р. намагається вирахувати чисельність міст Жидачівського повіту. За його умовними підрахунками з використанням множників на одиницю

<sup>39</sup> Ibid. MK, ks. 12, k. 21, 47. Перест: *Matricularum Regni Poloniae summarium*. – Т. 1. – N 697, 700.

<sup>40</sup> *Urzednicy wojewodztwa ruskiego XIV–XVIII wieku (ziemie halicka, lwowska, przemyska, sanocka): Spisy / Opr. K. Przyboś. – Wrocław etc., 1987. – S. 183; Matricularum Regni Poloniae summarium / Wyd. T. Wierzbowski. – Warszawa, 1910. – Т. IV, cz. 1. – Т. IV/1. – N 9931.*

<sup>41</sup> AGAD. MK, ks. 66, k. 253. Перест: *Matricularum Regni Poloniae summarium*. – Т. IV/1. – N 21458.

<sup>42</sup> Ibid. MK, ks. 67, k. 247. Перест: *Matricularum Regni Poloniae summarium*. – Т. IV/1. – N 21919.

<sup>43</sup> Ibid. MK, ks. 20, k. 176–176v. Перест: *Matricularum Regni Poloniae summarium / Wyd. T. Wierzbowski. – Warszawa, 1907. – Т. 2. – N 1215.* Серед ймовірних місць існування металів у документі згадувалися королівські ліси біля Стільська у Львівській землі.

<sup>44</sup> Jablonowski A. *Polska XVI wieku pod wzgledem geograficzno-statystycznym*. – Т. 7, cz. 2: *Ziemie ruskie. Ruś Czerwona*. – S. 71, 200, 208–209.

сплати податку у Жидачеві мешкало 420 осіб, у Долині та Соколові – по 330, у Роздолі та Ходорові – по 280, у Журавні – 210, а в Монастирці – 140 жителів<sup>45</sup>.

\*\*\*

Підсумовуючи, констатуємо, що протягом XIV–XVI ст. у Жидачівському повіті існувало вісім міських поселень. З них два – Жидачів та Долина – були інвестиціями королівської влади, а шість інших (Ходорів, Журів, Соколів, Монастирець, Журавно, Розділ) функціонували як приватні міста. Міста повіту, що знаходився у підгірському прикарпатському регіоні, не перебували на інтенсивних торгових шля-

хах Руського воєводства в напрямку до Молдавського князівства та Османської Порти, що проходили дещо східніше. Міські функції обмежувались, здебільшого, обслуговуванням місцевого ринку та обороною від нападів з південного боку, насамперед, татар і рідше молдавських військ. Важливим гальмуючим фактором для розвитку міської сітки стала відсутність потужних магнатських родин, що вклали б значні інвестиції у розвиток повіту. З огляду на ці обставини, Жидачівський повіт залишався одним з найменш урбанізованих регіонів Руського та Белзького воєводств у досліджуваній період.

<sup>39</sup> Idem. S. 200. Яблоновський взяв до уваги дані тільки семи міст, випустивши з поля зору Журів.

**Жидачівщина.** Вип. 1. Збірник матеріалів Перших Жидачівських читань, які відбулися 8 грудня 2017 р. Львів-Жидачів, 2018. 108 с.

Публікуються матеріали, які, із залученням широкого комплексу археологічних та писемних джерел, висвітлюють окремі істотні аспекти історії і культури Жидачева і Жидачівської землі від найдавніших часів до перших десятиліть XX ст. Привернуто увагу до менше відомих та нововиявлених сторін історичного й культурного процесу на місцевому ґрунті, зокрема, на підставі ново виявлених документальних джерел вперше показано середовище митців Жидачева XVIII ст. Загалом у збірнику вміщено матеріали про події, факти та пам'ятки, які пов'язані з локальною історією Жидачівської землі.

Думки авторів можуть не збігатися з позицією оргкомітету конференції. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших відомостей, а також за порушення авторських прав несуть виключно автори публікацій.

Редакційна колегія:

*Возняк Тарас*

*Дудич Іван*

*Маїк Наталія*

*Пишик Володимир – упорядник і відповідальний за випуск*

*Ревуцький Степан*

## ЗМІСТ

|                                                                                                                                                        |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Степан Ревуцький</i>                                                                                                                                |     |
| Віч–на–віч з історією рідного краю.....                                                                                                                | 4   |
| <i>Дмитро Павлів, Володимир Петегирич</i>                                                                                                              |     |
| Стародавні кургани Жидачівщини в системі курганних<br>некрополів Верхньої Наддністрянщини.....                                                         | 6   |
| <i>Орест Корчинський</i>                                                                                                                               |     |
| Зудеч – місто давніх слов'ян у підгір'ї Українських Карпат .....                                                                                       | 17  |
| <i>Володимир Петегирич, Дмитро Павлів</i>                                                                                                              |     |
| Молотівський скарб і галицька школа золотарського ремесла .....                                                                                        | 29  |
| <i>Леонтій Войтович</i>                                                                                                                                |     |
| Жидачівське князівство: епізод з історії української державності .....                                                                                 | 41  |
| <i>Мирон Капраль</i>                                                                                                                                   |     |
| Міста історичної Жидачівщини (до 1600 р.) .....                                                                                                        | 48  |
| <i>Віра Фрис</i>                                                                                                                                       |     |
| Євангеліє переписане у Жидачеві 1598 року .....                                                                                                        | 55  |
| <i>Володимир Александрович</i>                                                                                                                         |     |
| Митці Жидачева та Жидачівщини XVIII століття .....                                                                                                     | 59  |
| <i>Володимир Пишк</i>                                                                                                                                  |     |
| Анна Ходорівська (княжна Вишневецька і Дольська)<br>та гетьман Іван Мазепа в політичних подіях першого десятиліття<br>Північної війни .....            | 78  |
| <i>Василь Слободян</i>                                                                                                                                 |     |
| Архітектор Яків Рудницький і його церкви .....                                                                                                         | 89  |
| <i>Оксана Бойко</i>                                                                                                                                    |     |
| Пам'ятка історії та архітектури в Ходорові – будинок<br>повітового суду, 1911 р. ....                                                                  | 97  |
| <i>Юрій Гудима</i>                                                                                                                                     |     |
| Наукова спадщина Освальда Бальцера в експозиції та фондах<br>Народного музею історії Львівського національного<br>університету імені Івана Франка..... | 103 |